

LBRIS

We know
books

**S T A R E Ț U L
EFREM FILOTHEITUL**

ARTA MÂNTUIIRII

Ediția a II-a

Traducere din limba greacă de
Ieroschim. Ștefan Nuțescu
SCHITUL LACU - SFÂNTUL MUNTE ATHOS

Editura EVANGHELISMOS
București, 2024

CUPRINS

PROLOG

al Preacucernicului Protoprezbiter
Gheorghios Metallinos, profesor onorific
al Universității din Atena / 5

OMILIA I

Nașterea Domnului / 13

OMILIA A II - A

Puterea credinței și a rugăciunii / 21

OMILIA A III - A

Nevoința în Postul Mare / 36

OMILIA A IV - A

Vedenia unui monah anonim / 48

OMILIA A V - A

Taina Dumnezeieștii Euharistiei / 62

OMILIA A VI - A

Cinstita Cruce Duminica Sfintei Cruci / 81

OMILIA A VII - A

Fericiți cei curați cu inima,
că aceia vor vedea pe Dumnezeu / 87

OMILIA A VIII - A

Așteptând, am așteptat pe Domnul
și a căutat spre mine / 103

OMILIA A IX - A

Păcat și diavol / 119

OMILIA A X - A

Dacă iertăm, vom fi iertați / 128

OMILIA A XI - A

Învățătorule, Învățătorule, pierim / 142

OMILIA A XII - A

Războiul împotriva gândurilor / 150

OMILIA A XIII - A

Jertfa de pe Cruce a lui Hristos / 163

OMILIA A XIV - A

Heruvicul Dumnezeieștii Liturghii
a Darurilor mai înainte sfințite / 178

OMILIA A XV - A

Văzut-am pe Domnul înaintea mea pururea,
că de-a dreapta mea este ca să nu mă clatin / 183

OMILIA A XVI - A

Nădejde pentru mântuirea noastră,
iar nu deznădejde / 190

OMILIA A XVII - A / 207

OMILIA A XVIII - A

Dat-ai moștenire
celor ce se tem de Numele Tău, Doamne / 218

OMILIA A XIX - A

Despre iad / 225

OMILIA A XX - A

Milostenia duhovnicească / 242

OMILIA A XXI - A

Cincizecime și Duhul Sfânt / 259

La editura noastră au apărut / 277

PROLOG

al Preacucernicului Protoprezbiter
Gheorghios Metallinos, profesor onorific
al Universității din Atena

Consider o mare cinste și binecuvântare faptul de a mi se încredința smereniei mele, de către Cuviosul Egumen al Mănăstirii Filotheu, Arhimandritul Nicodim, să scriu prologul celui de-al doilea volum al omiliilor Preacuviosului Stareț Efrem Filotheitul. Însă sentimentul responsabilității mele devine și mai profund atunci când știu că prologul primului volum l-a scris cel la fel de cinstit pentru mine, remarcabilul teolog și ierarh al nostru, Mitropolitul Ierothei de Navpakt și Sfântul Vlasie. Este de prisos să adaug că, pentru prezentul volum, dincolo de smeritele mele gândăviri, au prioritate cele pe care mitropolitul deja le-a scris în prologul său.

Titlul celui de-al doilea volum al omiliilor este, la fel cu cel al primului volum, și anume *Arta mântuirii*, care, din citirea și studiul acestor cuvântări, se adevărește cu prisosință. Omiliile Starețului Efrem sunt, într-adevăr, pentru cei care le citesc o povățuire pe calea vieții duhovnicești autentice către mântuirea în Hristos. Iar această cale o cunosc, din experiență, părinții aghioriți, printre care un loc de frunte îl deține cel care a rostit aceste omilii.

Pe cinstitul pe atunci Egumen al Sfintei Mănăstiri Filotheu am avut binecuvântarea să-l cunosc în anii '80,

înainte de plecarea și stabilirea lui definitivă în SUA. Îmi amintesc că nu au lipsit aceia, chiar și dintre părinții din mănăstirea lui, care și-au exprimat nedumerirea pentru „îndrăzneța” și neînțeleasa, pentru ei, hotărâre a Starețului lor, care însă, așa cum s-a dovedit, cu luminarea și povățuirea Duhului Sfânt, s-a arătat un nou Cosma Etolianul în zilele noastre dificile. Marele Sfânt Cosma Etolianul (†1779), filotheit și el, atunci când a plecat din Sfântul Munte, după 17 ani de nevoiță aspră, nu a părăsit Athosul, ci a dus mai departe esența lui – *Rugăciunea Minții* – trezvia și asceza în lume, adevărind adevărata menire a acestei Grădini a Maicii Domnului, și anume aceea de a fi un far duhovnicesc și izvor de putere pentru cei care se luptă în lume. Aceasta a făcut și părintele Efrem, aprinzând din nou lumina athonită în centrul lumii contemporane în Metropola laicizării Apusului. A înaintat mult mai mult decât marii teologi ortodocși ai secolului al XX-lea, ruși din diasporă, în frunte cu Gheorghe Florovski (†1979). Aceia s-au mișcat mai mult în spațiul teologiei academice, cu o mare eficacitate în spațiul studiilor teologice și al scrierilor științifice. Părintele Efrem lărgea poarta viețuirii asceticii monahale, care prezintă, în chip ortodox, rădăcina nestrămutată și temelia teologiei profetice, apostolice și patristice, adică ortodoxe.

„Pe de altă parte, ieșirea părintelui Efrem în lume poate fi socotită ca ieșirea Marelui Antonie în mijlocul oamenilor în perioada apostaziei ariene din Alexandria

secolului al IV-lea, pentru întărirea luptei ortodoxe împotriva înșelării eretice. Părintele Efrem, prin mutarea sa în SUA și Canada și prin mănăstirile pe care le-a întemeiat, a pus temelia unor locașuri de experiență isihastă, adevărate colimvitre de renaștere, așa cum mereu povestesc smereniei mele grecii și americanii din Vestul îndepărtat, de fiecare dată când vizitez locul nevoinței sale din Arizona. Nu numai americanii care viețuiesc în aceste mănăstiri cu tipic athonit, dar și vizitatorii care caută lumina Ortodoxiei sunt recunoscători părintelui Efrem, care este considerat de către ortodocșii din America și de către cei care caută Ortodoxia, drept un părinte adevărat din ceata marilor Părinți și Păstori ai tradiției noastre. În acest cadru au fost rostite și multe dintre omiliile Starețului. „Lumina lui Hristos luminează tuturor!”.

Și cel de-al doilea volum al cinstitului Stareț athonit cuprinde 33 de omilii, la fel ca și primul, care a fost publicat în 2011. Cu siguranță, nu este întâmplătoare alegerea acestui număr de omilii publicate: câte 33 în fiecare volum, iar în total 66. Desigur, nu sunt numai omiliile pe care le-a rostit Starețul în îndelungata sa perioadă de slujire omiletică, ca parte a întregii lui lucrări pastorale. Majoritatea omiliilor sunt înregistrate și aparțin numeroaselor cuvântări ale Starețului, pline de folos sufletesc pentru petrecerea monahală, ce redau moravurile ortodoxe și „cugetul Bisericii”, așa cum foarte potrivit sunt caracterizate în *Introducerea* primului volum de către Egumenul Sfintei Mănăstiri Filotheu. Cele mai multe

dintre omiliile publicate sunt rostite liber și foarte puține au fost citite din manuscris sau au fost publicate, iar aceasta le mărește valoarea și importanța, fiindcă sunt strălucirea inimii părintești și patristice a Starețului, imbibate de harul cel necreat și sfințitor.

Omiliile sunt conforme cu esența predicii patristice și a tradiției omiletice ortodoxe, în cadrul cultului sau a funcționării mai largi a trupului bisericesc. Deosebirea – nu antitetică, ci simptomatică – între „rugăciune” și „slujirea Cuvântului” de către Sfinții Apostoli a dus la apariția predicii, cu importanța ei pastorală mai largă sau mai restrânsă, în epicentrul practicii bisericești ortodoxe, ca pe unul dintre cele două moduri de oferire a Cuvântului dumnezeiesc, a celui înomenit, pătimitor și înviat, îmbinat cu slujirea și oferirea aceluiși Cuvânt ca Trup și Sânge al Stăpânului. Ambele chipuri de împărtășire a Cuvântului lui Dumnezeu sunt fețe și arătări ale unei Taine a Cuvântului dumnezeiesc. Cuvântul ceresc al lui Dumnezeu adună Trupul Său, Biserica, pentru a se întrupa în ea. Predica, în toate aspectele ei, este continuare și prelungire a *Sfintei Scripturi*, este tâlcuirea ei și cea care înlesnește primirea mesajelor sale de la plinătatea Bisericii, pentru transpunerea Cuvântului în trăire. Omiliile Starețului au ca bază și se întemeiază pe elementul biblic, pe care îl actualizează și-l fac ușor de primit de către cei care le ascultă. Omiliile Starețului constituie teologie, cuvânt despre Dumnezeu și mărețiile Lui. Teologia ortodoxă, de altfel, se naște din asceză și viața duhovnicească,

ce deschide mintea și inima *ca să înțeleagă Scripturile* (Luca 24, 25), „spre înțelegerea propovăduirilor evanghelice”.

Omiliile cinstului Părinte Efrem îmbină stilul simplu, dar dinamic, principalele calități ale predicii apostolice și patristice. De aceea, sunt cuvinte de zidire și de mângâiere, ce se adresează nu numai monahilor, ci și tuturor creștinilor nevoitori. De altfel, Ortodoxia, credincioasă tradițiilor Sfinților ei, nu distinge două tipuri de viațuire duhovnicească, una monastică și una laică. Aceasta o dovedesc cărțile noastre liturgice, care sunt comune și pentru monahi, dar și pentru credincioșii trăitori în lume, adică pentru tagma monastică și cea laică. Aceste omilii sunt predici pastorale pentru curățirea turmei ortodoxe și povățuirea pastorală a strădaniilor ei. De aceea, și acoperă o tematică largă: evenimente scripturistice, teme liturgice, ermineutice, întâmplări din *Viețile Sfinților* și mai ales subiecte legate de războiul gândurilor, trezvia și curățirea inimii. Elementul niptic adapă toate omiliile, fiindcă scopul lor este familiarizarea ascultătorilor cu lupta duhovnicească și curățirea minții și a inimii, ca să se arate virtuțile sfinte și siguranța călătoriei credinciosului către mântuirea cea în Hristos.

Marea calitate a textelor este limbajul folosit: greaca simplă, limpede și lesne de înțeles. Aceasta este tradiția neamului nostru în anii robiei: păstrarea formei primare lingvistice a textelor liturgice, dar folosirea limbii grecești simple în predică și catehizarea plinătății Bisericii. Starețul

vorbește pentru credincios și pentru zidirea lui și nu (departe o astfel de hulă!) pentru promovarea de sine. Aceasta este pilda Cuvântului dumnezeiesc, Care, prin întruparea Lui, S-a tâlcuit pe limba noastră „potrivindu-Și cuvântul Său auzului omenesc”, așa cum spune Sfântul Grigorie de Nyssa.

Autorul acestor omilii, pe de altă parte, cunoaște foarte bine calitățile și dinamica educativă a pildei. Importante, alese cu grijă, pildele hagiografice și istorice, care întrupează strădaniile omenești în lupta pentru izbăvire, sunt prezente peste tot în aceste cuvântări. Scopul este promovarea virtuților patristice și a modului de dobândire al lor. Umilința și lacrimile de pocăință sunt roada nemijlocită a auzirii acestor pilde, deoarece ascultătorul se oglindește în ele, fiind astfel încurajat în strădania lui de a-și birui păcatele și patimile. Astfel, omiliile dobândesc un realism dinamic, care lucrează la învierea inimilor celor ce ascultă.

Însă o emoție deosebită produce și elementul personal al omiliilor, care ajută la apropierea ascultătorilor și întărirea capacității lor de a primi. Aceste elemente biografice, pe care le oferă predicatorul, îmbinate cu o neîncetată și sinceră prihănire de sine, câștigă încrederea ascultătorului și întăresc nădejdea lui că și nevoința sa va da roade. Predicatorul, în aceste cazuri, devine prieten, frate, părinte, împreună-nevoitor și împreună-călător în calea ostenitoare a fiilor săi. Mai ales referirile la experiențele trăite lângă Starețul și părintele său duhovnicesc, Noul

Isihast Iosif, este apogeul pedagogiei pastorale a Starețului, care nu oferă, așa cum se obișnuiește, invenții filosofice și raționaliste pentru impresionarea ascultătorilor, ci experiențele unei lupte personale duse împotriva diavolului și a gândurilor. Fericitul părinte Iosif domnește ca un „dascăl al pustiei”, puternic a-l povățui pe creștinul nevoitor. Astfel, cel care ascultă omiliile este purtat în acea atmosferă duhovnicească care a dus la renașterea Sfântului Munte. Părintele Efrem dă propria mărturie ca unul care a contribuit la această revigorare, fiind purtătorul unei experiențe uriașe, care numai cu lacrimi și sânge poate fi dobândită. Toate acestea sunt spuse într-un mod firesc și dezinteresat, în timp ce cititorul acestor omilii primește îndoit folos prin adunarea datelor autobiografice ale Starețului și-l urmărește cu mai multă încredere.

Cu siguranță, mulți vor simți emoție, precum scriitorul acestor rânduri, la referirile spontane și mărturisitoare ale Starețului la credința noastră părintească, Ortodoxia: „Fără Ortodoxie nimeni nu ajunge în Cer!”. Starețul vrea ca Sfântul Munte să fie o „acropolă și o fortăreață nebiruită a Ortodoxiei”. Cu adevărat, patristice și mai ales înțelepte sunt referirile Starețului la tristul subiect al „calendarului” și nevoia cultivării unității duhului pe temelia credinței obștești. Emoționează, de asemenea, evlavia Starețului pentru Sfântul Cosma Etolianul (și el filotheit), precum și dragostea lui arzătoare pentru Grecia și elenism.

Consider a fi o deosebită binecuvântare a lui Dumnezeu faptul că manuscrisele acestui volum au ajuns

În mâinile mele pe la sfârșitul Postului Mare și au însoțit smerita mea nevoină toată Săptămâna Mare, ca o lectură extra-liturgică și studiu duhovnicesc. Mulțumesc, prin urmare, mai întâi lui Dumnezeu, Care mi-a dat mila Sa, dar și cinstului Stareț, care, prin omiliile sale, mi-a făcut bine și m-a întărit. Studiind astfel de cărți, gustăm o fărâmitură din nenumăratele minuni ale acestor oameni sfinți, așa cum însemnează părintele Efrem despre izbânzile asceților. Cred și doresc tuturor cititorilor acestor omilii să dobândească, prin studierea lor, învățăturile potrivite. Acesta este primul și cel mai important câștig din citirea acestor omilii, ca texte duhovnicești, întăritoare în lupta duhovnicească.

O M I L I A I

Nașterea Domnului

„Hristos Se naște, slăviți-L, Hristos din Ceruri,
întâmpinați-L, Hristos pe pământ, înălțați-vă...”

(Catavasia Nașterii Domnului)

Părinților,

Omilia mea de astăzi se va îndrepta către dumnezeiasca Naștere a lui Hristos, către înomenirea lui Dumnezeu, pe care nu o poate pricepe toată mintea omenească.

Părintele Ceresc, a Cărui dragoste este neajunsă, a trimis în lume pe Fiul Său cel iubit. *O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al cunoștinței de Dumnezeu*¹. Dragostea nesfârșită a lui Dumnezeu a aflat acest chip al înomenirii, ca să aducă aici, jos, pe pământ, lumina cunoașterii dumnezeiești, să Se aducă pe Sine aproape de om, ca să-l ajute să-L afle ca pe adevăratul său Părinte și, prin această cunoaștere, să-l aducă pe cel surghiunit din nou în locul cel de odinioară, în Rai. În acest chip a rânduit mântuirea omului.

La fel cum diavolul s-a folosit de șarpe ca să-i doboare pe cei întâi-zidiți și prin ei pe tot neamul omenesc și a

¹ *Romani* 11, 33.

reușit, cu îngăduința lui Dumnezeu, tot astfel și Hristos, prin acest chip al înomenirii Sale, a vrut să înșele și să-l doboare pe cel care a înșelat pe om și să i-l răpească asemenea unui fur, ca să-l elibereze și să-l ducă din nou nu într-un rai pământesc, ci într-unul duhovnicesc și ceresc.

Cum a devenit Fiul lui Dumnezeu om? Lumina cea preastrălucitoare a Dumnezeirii Sale a acoperit-o cu firea omenească și astfel pământul a putut primi să-L găzduiască pe Dumnezeu și omul să vorbească cu El. Împăratul împăraților și Domnul domnilor a vrut să Se nască din Fecioara Maria ca Om. Și nu a avut nici cea mai mică locuință, nici puțină căldură, nici măcar o căsuță simplă, pe care o are și cel mai sărac om pe pământ! A vrut să evite slava și cinstirile și L-a primit smerita peșteră. Dar Tatăl Ceresc, Care știe să slăvească, a trimis steaua, pe acel înger luminos, care propovăduia ca o gură la toată firea Nașterea Fiului Său. Îngerii cântau: *Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire*. Păstorii, cu ochii lor simpli, se minunau și binevesteau bucuria aceasta mare, că S-a născut Împărat pe pământ. Iar magii, luminați de Dumnezeu și ei, alergând, au ajuns având ca povățuitor steaua luminoasă, spre a se închina necunoscutului pe pământ Dumnezeu și s-au minunat, fără să poată lua parte la taină. Până și animalele și caii, care îi urmau pe păstori, s-au adunat în jurul dumnezeiescului Prunc și-L priveau cu mirare și uimire.

Maica Domnului, Fecioara Maria, care s-a învrednicit și ea de o neasemănată cinste, aceea de a deveni Maica lui